

Keşfedilmeyi Bekleyen Medeniyet -Felsefenin Batı Dışı Referanslarına Eleştirel Bir Katkı- (Süleyman Dönmez)

Duru KOÇ*

*Keşfedilmeyi Bekleyen Medeniyet
-Felsefenin Batı Dışı Referanslarına Eleştirel Bir Katkı-*

Süleyman Dönmez,
Karahan Kitabevi, Adana 2015, 186 sayfa

§§§

Bir kısmı çeşitli kitap ve dergilerde yayınlanmış, bir kısmı ise yayınlanma aşamasında olan çalışmalardan oluşturulmuş bu kitap, Dönmez'in de belirttiği gibi küreselleşmenin değerleri tersyüz ettiği bir çağda "...gereğinden fazla değersizleştirilen birkaç değer izinden giderek, 'ben'ler arasında kaybolan 'biz'i aramak" (s. 2) üzere çıkılan bir zaman yolculuğudur. Zaman yolculuğu diyorum, çünkü bizim geçmişi okumakla ilgili sorunlarımız, yazarın ise bu sorunlara bir çözüm önerisi, bir yol tarifi var. Üstelik bu yol sadece geçmişe ulaştırmıyor bizi, o aynı zamanda geleceğin inşasının başlangıcı...

Geçmişin bulunması ve ardından da arıtılıp işlenmesi gereken bir hazine olduğunu vurgulayan yazar, bu bağlamda Türk tefekkür tarihini okumaya bir öneride bulunuyor: *Keşfi inşa* (s.13). Dönmez bu kavramı açıklamadan önce evreni ve insanı mekanik bir yapının içine sıkıştıran pozitivist keşifçi çizgi ile ontik temelli hakikati kaybeden Descartes'ı kutsa-

* Çukurova Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı (İslâm Felsefesi) yüksek lisans öğrencisi, e-posta: durukoc@gmail.com

yan inşacı bakışı eleştiriyor. Olması gerekenin ne hakikati yok sayan görelili inşayı ne de gerçekliğini hakikat sanan pozitivist keşfi incelemek olduğunu söyleyen Dönmez, insanın sınırlı bir varlık olduğunun unutulduğunu vurguluyor. İnsan her şeyi bilemez ve insanı aşan bir hakikat olmalıdır. İnsan o hakikatin peşine düşmeli, keşfe çıkmalı ancak her keşfin inşaf bir süreci gerektirdiğini unutmamalıdır. Bu durumda Türk felsefesini kurmak da sadece keşfe ya da inşaya tutunan parçalı okumalarla değil, keşfi inceleyen bir inşaa ile temellendirilmelidir.(s.20-21)

Keşfi inşaya adım atarken ilkin akıl – iman karşıtlığı sorununu tartışmaya açıyor Dönmez. Hedefi akıl – iman ilişkisini doğu – batı etkileşimi bağlamında tarihsel olarak doğrusal, fikrî anlamda ise döngüsel bir okumaya tabi tutarak akılla imanın karşıt olmadığını temellendirmek. (s. 29) Akıl – iman karşıtlığının Hıristiyanlığın özel hallerinden doğan, dolayısıyla yerel değil ithal bir sorun olduğunu belirten yazara göre İslâm'ın imanı aklın karşısında değil onunla iç içedir. Bu durumu bize onto-epistemik akıl kavramıyla açıklıyor Dönmez. Buna göre düşünüş, duyuş, bilgi ve biliş aslolan ontik aklın epistemik görünümüdür. Köken olarak ontik, tezahür olarak epistemik olan onto-epistemik akıl hem kendinin hem de bütün epistemik görünümlerin farkındadır. Onlar üzerine de düşünür. (s.32) Böylece epistemik bir tezahür olan ve bazı temel gerçeklerin kuşkuyla yer bırakmaksızın ispatlanabileceğini savunan akılcılık, iman karşısında yetersiz kaldığında, onto-epistemik akıl kuşkuları güven tesis ederek bertaraf eder. Bu, aklın imanla buluşmasıdır. (s. 32) İmanın dışımızdaki, bizi aşan belirlenemeyen bizde belirmesi olduğunu söyleyen yazar, aklın belirlenemeyi belirleme girişimini bir başlangıç, imanı ise sonuç olarak görüyor. Akıl ve iman bu ilişkisini görmede bizi ters yöne sürükleyen Hıristiyanlığın çatıştırıcı olmasının temel nedeni dinle felsefe arasındaki gerilimdir. Bu gerilimin evrelerini Philon'dan Wittgenstein'a bazı filozoflar üzerinden kısaca anlatan yazar, bu örnekler üzerinden Hıristiyan dünyanın akıl – iman ilişkisinde tutulduğu girdaba dikkat çekip bizi buna kapılmamız için uyarıyor.

Girdaptan uzaklaşıldığında sıra, adımlarımızı nereye yönelteceğimize geliyor. Türklüğün keşfedilmeyi bekleyen kayıp bir medeniyet olduğunu vurgulayarak başlıyor ve bildiğimiz, bilmediğimiz, bildiğimizi sandığımız bazı durakları keşfe çağırıyor bizi Dönmez: Kutadgu Bilig'in metaforik dili, İsyah Ahlakı/Anadolu Mayası, Nasrettin Hoca'nın bilge-filozofluğu, Elmalılı VahîbÜmmî'nin eserlerinde Türk insanının gönül dünyası ve Gaspiralı'nın dilde fikirde ve işte 'bir olma' ideali... Ayrıca Batı etkisiyle giderek unutulmuş Afrika felsefesi ve aynı etkiye maruz kalan Türk felsefesi ve Ana-

dolu mistisizmi ilişkisine dikkat çekerek dış saydığımız bir örnekle içe bakmamızı kolaylaştırıyor.

İlkin, küreselleşmenin her toplumda değerleri tersyüz ettiğini ve Türkiye'nin de bundan payını aldığını belirten yazara göre küreselleşme, en çok, milliyeti milli kültür ve mensubiyet bilinci sayan Anadolu şuurunu yarıyor. Türkiyelilik Türklükten, Türklük Müslümanlıktan ayırıyor. Üstelik bu ayrışma maddi değil manevi... Bu noktada yazarın önerisi bir mutabakat sathı belirlenmesi: *Ahlâkîlik*... Hangi gruba, ırka, millete ait olunursa olunsun ahlâk temelli bir Türkiyelilik bilincinde buluşmak kurtarıcı olabilir. Dönmez'in, Nurettin Topçu'nun 'İsyân Ahlâkı'nı Yalçın Koç'un 'Anadolu Mayası' üzerinden okuyarak ortaya koyduğu sentezde ahlakiliğin ne olduğunu daha iyi anlayabiliyoruz. Buna göre ahlak, dıştan içe belirleyici olan her türlü tüketici harekete isyan etmeyi gerektirmektedir. Bu da logos üzerine inşa edilen- hep dıştan içe ilerlemeye çalışan Batı düşüncesinden sıyrılıp logosu çevreleyen gönül hatırlamak; unuttuğumuz Anadolu mayasını yeniden ortaya çıkarmak demektir.

Mayayı ortaya çıkardığımızda Nasrettin Hoca'nın 'Ya tutarsa' yanıtını hatırlamamız gerekir. Dönmez'in söylediği gibi gönle aşına olmayan için göle maya çalmanın bir anlamı yoktur, göl maya tutmaz. Ama yola içten/gönülden başlayan insan, mayanın tutacağını bilmese de ondan şüphe etmeden, sabırla ve umutla uğraşabilir. Peki, gönül maya tutar mı? Kutadgu Bilig'i içten dışa bir 'birlik' esasında okuyarak *kut felsefesine* bir giriş yapan Dönmez'e göre, kut, hakikat; dil taşıyıcı; gönül ise mahaldir. (s. 82) Dıştaki kut, gönle düşerek içten dışa doğru bir dönüşüm gerçekleştirir. Bu dönüşüm birlik esasında olmalıdır. Birlik esasında kut mayadır, gönül ise süt. Kut gönül, maya ise süt içten dışa aşmayla dönüştürür. Yoğurt tekrar süte irca edilemez. Bu birliktir. (s.85)

Yazar burada adımlarımızı bu birlik anlayışını esas alan ve Anadolu mayası olarak da anılan gönül felsefesinin yükseldiği çağa; 13. yüzyıla çeviriyor. Sonra da tasavvufi geleneğin Anadolu Türk coğrafyasında zirveyi gördüğü bu çağda Anadolu insanının gönlünde karşılık bulan mayanın, 16. asrın gönül dostu Abdülvehhâb Ümmî'de hala taptaze olduğunu hatırlatıyor. (s. 117) Elmalılı Vâhib Ümmî'nin Dîvân-ı İlâhîyât adlı eserinden hareket eden Dönmez, Türk insanının gönül dünyasını akıl, gönül, hak, hakikat gibi bazı kavramlar ile açmaya ve tasavvuf ile felsefe arasındaki ilişkiyi hatırlatmaya çalışıyor.

Tüm bunların ardından dikkatimizi Türkiye’de hemen hemen hiç ilgi görmemiş bir konuya, “Afrika’da Felsefe”ye çekiyor ve parçalanmış Afrika’da felsefe alanındaki sıkıntıların Türkiye’deki sıkıntılarla benzerliğini ortaya koyuyor yazar. Elbette bir çözüm de öneriyor: Afrika’daki parçalanmışlığı Anadolu mistisizminin birleyici nefesiyle bertaraf etmek ve Afrika’yı ve Anadolu’yu birleyen bir felsefe ortaya koymak. (s. 144)

Dönmez, sözün başında olduğu gibi söz sonunda da unutulmuş ve parçalanmış Türklüğe ‘birlik’ esasında vurgu yapıyor. Birliğin kuşatıcı ve evrensel olduğunu belirten yazar, bu bağlamda bize Gaspıralı’nın dilde, fikirde, işte birlik ilkesini bir devlet felsefesi olarak öneriyor.

Kitapta geçen tüm isim ve eserler, ‘keşfi inşa’ kavramı bağlamında –çoğunlukla-bildiğimiz ama gerçek anlamda keşfetmediğimiz örneklerdir. Ardımızda karanlıkta kalan yolu keşif için aydınlatan yazar, logos değil gönül; buharlaşan hakikatler değil hakikat peşinde arayışa çıkan bir insanlık temelinde ve birliktelik değil birlik hedefiyle gerçekleştirilecek bir inşa çalışması öneriyor. Bu öneriye kulak verilmesi ve geliştirilmesi dileğiyle...